

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА VII

СВЕСКА 4.

АДРЕСАТИ ПОСЛАНИЦЕ 'ЕФЕСЦИМА'.

Међу посланицама апостола Павла налази се у новозаветном канону и посланица с натписом πρὸς Ἐφεσίους = Ефесцима. Ми смо научили да ту посланицу зовемо посланицом Ефесцима, но да ли је њу апостол Павле заиста упутио хришћанима у Ефесу? Обични текст, *textus receptus*, гласи у 1,1: Παῦλος ἀπόστολος τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, и, према овоме, имали би на ово питање да одговоримо позитивно. Но ми имамо добрих сведока, да речи ἐν Ἐφέσῳ првобитно није било у тексту. Два најстарија рукописа, *Codex Sinaiticus* и *Codex Vaticanus*, немају ἐν Ἐφέσῳ, а нису имали ових речи ни рукописи што су их пред собом имали Ориген¹ и Василије Велики². У сведоке да ових речи није било у старим рукописима, можемо убројити и Тертулијана. У својој полемици с јеретиком Маркијоном, који је посланицу Ефесцима у свој канон унео под именом посланице Лаодикијцима, Тертулијан се не позива на текст, него на црквену традицију, по којој је посланица била упућена хришћанима у Ефесу³. Јер о-ни м се, истина, држи текста са ἐν Ἐφέσῳ, али и он сведочи, да у многим рукописима његова времена није било речи ἐν Ἐφέσῳ. Што се ове речи у неким старим рукописима налазе и што се посланица у Мураторијеву канону, код Ири-

¹ Cramer, *Cat.* 6, 102: ἐπὶ μόνων Ἐφεσίων εἶρομεν κείμενον τὸ «τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν» δρα οὖν εἰ μὴ ὡς περ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὄνομα φησιν ἑαυτοῦ ὁ χρηματίζων Μωσὴ τὸ ἄν, οὕτως οἱ μετέχοντες τοῦ ὄντος γίνονται ὄντες

² *Contra Eunom.* 2, 19: τοῖς Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων, ὡς γεννητῶς ἠνωμένους τῷ ὄντι δι' ἐκινώσεως ὄντας αὐτοῦς ἰδιαζόντως ἀνόμασεν εἰπὼν τοῖς οὖσιν καὶ πιστοῖς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ· οὕτω γὰρ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν παραδεδώκασι καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς παλαιοῖς τῶν ἀντιγράφων εὐρήκαμεν.

³ *Adv. Marc.* 5, 11: *alia epistola, quam nos ad Ephesios praescriptam habemus, haeretici vero ad Laodicenos; 5, 17: ecclesiae quidem veritate epistolam istam ad Ephesios habemus emissam, non ad Laodicenos; sed Marclion et titulum aliquando interpolare gestit, quasi et in isto diligentissimus explorator*

нија, Климента Александријског и других, наводи као посланица Ефесцима, доказ је само за то, да је врло рано постојала традиција да је посланицу апостол Павле написао за хришћане у Ефесу.

Против тога да је посланица написана била за хришћане у Ефесу, говори јасно сама садржина посланице. У посланици се нигде не спомињу личне и ближе везе између писца и читалаца посланице. Из 1, 15; 3, 2 и д. и 4, 21 даде се чак извести, да су писац и читаоци једно другом лично непознати. У посланици нема ничега конкретног. На крају посланице нема обичних поздрава за поједине личности. Све ово јасно говори против тога да је ову посланицу апостол Павле написао за цркву у Ефесу, коју је он основао и у којој је провео скоро три године (ср. Дел. 19, 1. 8. 10).

Данас су скоро сви богословски учењаци сложни у томе да речи *ἐν Ἐφέσῳ* првобитно није било у тексту и да посланица није била написана за хришћане у Ефесу. Но на питање, како је првобитно гласила адреса и коме је била намењена посланица, не одговарају нам једнако.

Неки од њих држе, да првобитно у адреси није било означено никакво место и да је посланица била намењена већем броју малоазијских цркава. Ови тумачи преводе *τοῖς ἁγίοις τοῖς ὄπισθ* овако: светима који су заиста то. Но овако решавање питања је и сувише вештачко и не одговара обичају апостола Павла, који је после речи *τοῖς ὄπισθ* стављао место коме је гласила његова посланица (ср. Римљ. 1, 7. 1 Кор. 1, 2. 2 Кор. 1, 1. Филип. 1, 1.).

Други учењаци су мишљења, да је апостол Павле у посланици Ефесцима после речи *τοῖς ὄπισθ* оставио празно место у рукопису, и то празно место ваљало је доцније испунити именом оних појединих цркава којима се ова његова циркуларна посланица, упућена фригијским или малоазијским црквама, имала предати. Тихик је с посланицом прво дошао у Ефес. Ова је црква преписала посланицу, и овај се екземпляр, због угледа ефеске цркве и положаја града Ефеса, највише преписивао. Тако је дошло до тога да се посланица раширила као посланица Ефесцима. Маркијон је могао имати пред собом један препис с адресом: *τοῖς ὄπισθ ἐν Λαοδικείῳ*, па је зато посланицу Ефесцима у свој канон унео као посланицу Лаодикијцима (ср. Кол. 4, 16).

Није мален број богословских учењака који, слично Маркијону, држе да је посланица ,Ефесцима' посланица Лаодикијцима која се спомиње у Кол. 4, 16. Но овде морамо одмах приметити, да би у том случају немогуће било протумачити откуда је и како нестало праве адресе ,Лаодикијцима', и место ње дошла лажна, ,Ефесцима'. Harnack је, истина, покушао да протумачи нестанак првобитне адресе ,*ἐν Λαοδικία*'. По њему је *ἐν Λαοδικία* брисано из текста за казну за зло држање лаодикијске цркве које се спомиње и оштро осуђује у Откр. 3, 14 и даље. Али нама је потпуно непознато да је код најстаријих хришћана постојала така пракса. Ко би се усудио или ко је био властан да из једне посланице апостола Павла, па ма како да су се недостојни показали адресати те последице, брише праву адресу и место ње стави другу, лажну?!

Иако се и другој хипотези т. ј. да апостол Павле у посланици ,Ефесцима' није означио адресате, него је место адресе оставио празно, могу поставити и постављају извесни приговори (тако н. пр. да апостол Павле не би ни циркуларну посланицу оставио без адресе, него би поступио као у 2 Кор. 1, 1. Гал. 1, 2), ипак она, за сада, заслужује највише вере.

Док не дођемо до бољег решења питања адресата посланице ,Ефесцима', морамо бити задовољни и овим.

Д. Стефановић.